

scheepvaartsluizen. De droge infrastructuur krijgt veel minder aandacht, maar mogelijk heeft die in Friesland in het verleden nooit een grote rol gespeeld.

G. J. Borger

R. Rommes, J. van der Spek, *Met hand en hart. Zeven eeuwen smedengilde en St. Eloyengasthuis in Utrecht 1304-2004* (Utrecht: SPOU, St. Eloyengasthuis, Het Utrechts archief, 2004, 159 blz., ISBN 90 4579 064 4).

Vanaf 1304, toen de Utrechtse gildenbrief werd opgesteld, waren de gilden in deze stad betrokken bij de samenstelling van het stadsbestuur. Ondanks deze macht is er relatief weinig onderzoek gedaan naar de Utrechtse gilden. Het is dan ook verheugend dat er nu een boek verschenen is over de lange geschiedenis van het Utrechtse smedengilde. Dit boek, geschreven door Ronald Rommes en Joost van der Spek, is getiteld *Met hand en hart* en verwijst daarmee zowel naar het ambacht als naar het gasthuis dat de gildenbroeders bezaten. Het laatste is bijzonder. Het St. Eloyengasthuis, genaamd naar de patroonheilige van de smeden, is het enige gasthuis in de Noordelijke Nederlanden dat is verbonden aan een ambachtsgilde. Des te meer reden om een monografie te wijden aan het smedengilde en zijn gasthuis.

Het boek geeft een goed overzicht van de ontwikkeling van het gildenwezen. In de Middeleeuwen waren de gilden betrokken bij de regulatie van het economische leven. Daarnaast vervulden ze een religieuze functie, door het meelopen van de gildenbroeders in processies en het laten doen van missen voor overleden broeders en zusters. Tevens nam men de zorg op zich voor ziek geworden vakgenoten. Na de Middeleeuwen verviel de religieuze functie. Het gildenwezen zag steeds meer toe op het werken volgens de regeltjes. Daarnaast bleef men hulp bieden aan zieke of gebrekkige leden. Eind achttiende eeuw waarde de revolutionaire geest door Europa. Vernieuwingen werden niet geschuwd en dat leidde in 1798 tot het formeel opheffen van het smedengilde. Het gilde transformeerde zich echter tot een burgersociëteit, die tot op de dag van vandaag bestaat. Deze sociëteit bleef zich in het begin bezighouden met kwaliteitscontrole en andere economische aangelegenheden die de smeden raakten, naast het beheer van het gasthuis. Naarmate de tijd verstreek, kwam de nadruk meer te liggen op de gezelligheid, door het samen kaarten, eten en het spelen op de kolfbaan, en op de liefdadigheid in de vorm van het gasthuis en de brooduitdelingen.

Waardevol aan het boek is de zeer lange tijd die beschreven wordt van het reilen en zeilen van het gilde. Verschillende tradities werden of worden nog steeds in stand gehouden. Zo wordt elk jaar stilgestaan bij de feestdag van Sint-Eligius. Een ander voorbeeld zijn de brooduitdelingen. Adriaan Willems van Dashorst bepaalde per testament in 1571 dat bezittingen van zijn broer Cornelis, een smid, ten goede moesten komen aan de armen. Men deed hiermee brooduitdelingen in de Buurkerk. Tot aan de jaren tachtig van de vorige eeuw hielden de regenten van het gasthuis vast aan de bepalingen in dit testament. Men werkte toen met broodbonnen, maar de meeste begunstigen gaven toen aan, dit als stigmatiserend en kwetsend te ervaren. (118) Besloten werd om met het verstrekken van brood te stoppen. Het geld dat dit opleverde, wordt echter nog steeds gestopt in de hulpverlening.

Jammer is dat de auteurs niet diep ingaan op de vroegste geschiedenis van het gilde. Zo blijft de vraag bestaan of het gilde zijn bestaan vooral te danken had aan economische factoren, dan wel aan godsdienstige. De auteurs vermelden dat er een broederschap van St. Eloy was die gelieerd was aan het gilde. Deze broederschap verzorgde de begrafenis van gildeleden, de organisatie van gezamenlijke maaltijden en het altaar van het gilde. Maar het blijft onduidelijk of het gilde ontstaan is uit deze broederschap of de broederschap uit het gilde. Het zou echter ook kunnen zijn dat er helemaal geen sprake was van twee verschillende instellingen, zoals de auteurs menen. (29) De broederschap van St. Eloy was dan gewoon een andere naam voor het gilde, waarvan het religieuze element in de naamgeving werd beklemtoond.

Met hand en hart is een prachtig geïllustreerd boek, dat veel inzicht geeft in het rijke gildenleven. Gilden worden hierin niet voorgesteld als instituties die de economische vooruitgang remden, zoals gebruikelijk was in de geschiedschrijving van de negentiende eeuw. Gilden waren juist organisaties die het economisch leven reguleerden en zo bijdroegen aan vertrouwen in het economisch proces en tevens opkwamen voor de belangen van hun leden. Dat konden economische belangen zijn, maar het kon ook betekenen dat men een sociaal vangnet bood door het verstrekken van voedsel en een stukje gezondheidszorg aan armlastige leden.

Aron de Vries

T. M. Eliëns, e. a., ed., *Delfts aardewerk. Geschiedenis van een nationaal product*, III, *De Porceleynse Fles*, A. A. Schledorn, ed. (Zwolle: Waanders, Delft: Gemeente musea, 2003, 246 blz., ISBN 90 400 8879 9); P. J. Tichelaar, *Tichelaar Makkum 1700-1876* (Dissertatie Nijmegen 2004; Fries aardewerk III; Leiden: Primavera pers, Leeuwarden: Stichting Fries aardewerk, 2004, 244 blz., ISBN 90 74310 91 5); P. J. Tichelaar, *Tichelaar Makkum 1868-1963* (Dissertatie Nijmegen 2004; Fries aardewerk IV; Leiden: Primavera pers, Leeuwarden: Stichting Fries aardewerk, 2004, 248 blz., ISBN 90 74310 90 7); C. Quarles van Ufford, *Frédéric Faber (1782-1844). Koninklijk porselein uit het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Porcelaine royale du Royaume Uni des Pays-Bas 1815-1830. Met transcriptie van brieven en documenten* (Leiden: Primavera pers, 2004, 336 blz., ISBN 90 5997 007 1).

Onder ceramiek verstaan we allerlei soorten gebruiksvoorwerpen die van het basismateriaal klei gemaakt zijn. Door toevoegingen, bewerkingen en het verhitten op verschillende temperaturen wordt deze klei omgezet in een materiaal dat grofweg in drie categorieën onderverdeeld kan worden. Bij aardewerk heeft de klei weinig bewerking ondergaan, het voorwerp is op een lage temperatuur (800-1000° C) gebakken en blijft bros en poreus. De ondoorzichtige scherf is geel, rossig of bruin; als het voorwerp met een transparant loodglazuur is bedekt, spreekt men van *maiolica*; van *faience* als het een wit-dekkend tinglazuur heeft. Steengoed is op een hogere temperatuur van c. 1200° C gebakken en is hard en niet poreus. De ondoorzichtige scherf is grijs of bruin. Een afdeklag is niet noodzakelijk maar kan door een zout- of loodglazuur gevormd worden. Porselein wordt eveneens op c. 1200° C gebakken en heeft door menging van verschillende kleisoorten een witte scherf die licht doorlaat. Het wordt meestal bedekt met een transparant veldspaatglazuur. Alle ceramiek kan verder versierd worden door

Jammer is dat de auteurs niet diep ingaan op de vroegste geschiedenis van het gilde. Zo blijft de vraag bestaan of het gilde zijn bestaan vooral te danken had aan economische factoren, dan wel aan godsdienstige. De auteurs vermelden dat er een broederschap van St. Eloy was die gelieerd was aan het gilde. Deze broederschap verzorgde de begrafenis van gildeleden, de organisatie van gezamenlijke maaltijden en het altaar van het gilde. Maar het blijft onduidelijk of het gilde ontstaan is uit deze broederschap of de broederschap uit het gilde. Het zou echter ook kunnen zijn dat er helemaal geen sprake was van twee verschillende instellingen, zoals de auteurs menen. (29) De broederschap van St. Eloy was dan gewoon een andere naam voor het gilde, waarvan het religieuze element in de naamgeving werd beklemtoond.

Met hand en hart is een prachtig geïllustreerd boek, dat veel inzicht geeft in het rijke gildenleven. Gilden worden hierin niet voorgesteld als instituties die de economische vooruitgang remden, zoals gebruikelijk was in de geschiedschrijving van de negentiende eeuw. Gilden waren juist organisaties die het economisch leven reguleerden en zo bijdroegen aan vertrouwen in het economisch proces en tevens opkwamen voor de belangen van hun leden. Dat konden economische belangen zijn, maar het kon ook betekenen dat men een sociaal vangnet bood door het verstrekken van voedsel en een stukje gezondheidszorg aan armlastige leden.

Aron de Vries

T. M. Eliëns, e. a., ed., *Delfts aardewerk. Geschiedenis van een nationaal product*, III, *De Porceleynse Fles*, A. A. Schledorn, ed. (Zwolle: Waanders, Delft: Gemeente musea, 2003, 246 blz., ISBN 90 400 8879 9); P. J. Tichelaar, *Tichelaar Makkum 1700-1876* (Dissertatie Nijmegen 2004; Fries aardewerk III; Leiden: Primavera pers, Leeuwarden: Stichting Fries aardewerk, 2004, 244 blz., ISBN 90 74310 91 5); P. J. Tichelaar, *Tichelaar Makkum 1868-1963* (Dissertatie Nijmegen 2004; Fries aardewerk IV; Leiden: Primavera pers, Leeuwarden: Stichting Fries aardewerk, 2004, 248 blz., ISBN 90 74310 90 7); C. Quarles van Ufford, *Frédéric Faber (1782-1844). Koninklijk porselein uit het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Porcelaine royale du Royaume Uni des Pays-Bas 1815-1830. Met transcriptie van brieven en documenten* (Leiden: Primavera pers, 2004, 336 blz., ISBN 90 5997 007 1).

Onder ceramiek verstaan we allerlei soorten gebruiksvoorwerpen die van het basismateriaal klei gemaakt zijn. Door toevoegingen, bewerkingen en het verhitten op verschillende temperaturen wordt deze klei omgezet in een materiaal dat grofweg in drie categorieën onderverdeeld kan worden. Bij aardewerk heeft de klei weinig bewerking ondergaan, het voorwerp is op een lage temperatuur (800-1000° C) gebakken en blijft bros en poreus. De ondoorzichtige scherf is geel, rossig of bruin; als het voorwerp met een transparant loodglazuur is bedekt, spreekt men van *maiolica*; van *faience* als het een wit-dekkend tinglazuur heeft. Steengoed is op een hogere temperatuur van c. 1200° C gebakken en is hard en niet poreus. De ondoorzichtige scherf is grijs of bruin. Een afdeklag is niet noodzakelijk maar kan door een zout- of loodglazuur gevormd worden. Porselein wordt eveneens op c. 1200° C gebakken en heeft door menging van verschillende kleisoorten een witte scherf die licht doorlaat. Het wordt meestal bedekt met een transparant veldspaatglazuur. Alle ceramiek kan verder versierd worden door